

סוג הבחינה: א. בגרות לבתי ספר על-יסודיים
ב. בגרות לנבחנים אקסטרניים
מועד הבחינה: מועד מיוחד, חורף תשס"ט, 2009
מספר השאלון: 210,011107

עברית: הבנה, הבעה ולשון

שאלון א'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק א	–	הבנה והבעה	–	50	נקודות
פרק ב	–	אוצר המילים והמשמעים, שם המספר ואותיות השימוש	–	26	נקודות
פרק ג	–	תחביר ומערכת הצורות	–	24	נקודות
	–	סה"כ	–	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראה מיוחדת: הקפד על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

קרא את המאמר שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

אֶסְפְּרָנְטוֹ וּבֵעִיַת הַתְּקִשׁוּרַת הַבֵּין-לְאֻמִּית

(על פי מאמר מאת עמרי ונדל, * "כמעט 2000" – כתב עת למדע וטכנולוגיה, גיליון 7, קיץ 1995)

אספרנטו היא שפה מתוכננת שיצר אליעזר זמנהוף, רופא עיניים יהודי מפולין, לפני כמאה שנים. הרעיון שעמד לעיני זמנהוף היה ליצור שפה בין-לאומית – שפה שתשמש לתקשורת בין בני לאומים שונים.

5 מהי בעצם שפה בין-לאומית ומדוע היא נחוצה? בעולם יש למעלה מאלף שפות שונות, וגם אם נצטמצם לשפות העיקריות, יגיע מספרן לעשרות. כאשר בני עמים שונים, לדוגמה ישראלי וסיני, צריכים לקיים קשר כלשהו בתחום התיירות, העסקים או המדע – בדרך כלל מתקיים הקשר באמצעות שפת עזר, כמו האנגלית, אשר אינה שפתו של איש מהם.

בפורומים בין-לאומיים נקבעות בדרך כלל שפות אחדות כשפות הרשמיות, אולם הסדר זה מועיל בעיקר לבני הלאומים הדוברים שפות אלה, ומפלה לרעה את האחרים, שעבורם הן שפות זרות. 10

יתר על כן, התרגומים לשפות הרשמיות (באזניים יש שש שפות רשמיות) מסורבלים, מצריכים ציוד מיוחד ועולים כסף רב. מפגשים בין-לאומיים יכלו להיות מועילים הרבה יותר, אילו השתמשו כל משתתפי הכנס בשפה אחת, המתוכננת במיוחד לתקשורת בין-לאומית, שתהיה קלה מאוד ללמידה וניטרלי במובן זה שאינה שפתו של אף לאום.

15 מאחר שאין אף שפה טבעית העונה על הדרישות האלה, יש צורך ליצור שפה מלאכותית, ליתר דיוק – שפה מתוכננת, כדי למלא את תפקיד שפת התקשורת הבין-לאומית.

במשך השנים עלו הצעות רבות לשפות בין-לאומיות, אולם היחידה שהמשיכה להתפתח והמדוברת למעשה גם כיום בפי מאות אלפי אנשים היא שפת האספרנטו. האספרנטו משלבת פשטות וצמצום עם גמישות לשונית ועושר הבעה שאינו נופל מזה של השפות הטבעיות. דבר זה נתאפשר תודות לתכנון השפה. בשפות טבעיות קדמה שפת הדיבור לשפה הכתובה 20 והתפתחה במשך מאות שנים, לאו דווקא בצורה ההגיונית והפשוטה ביותר. לעומת זאת, שפה מתוכננת אפשר לבנות באופן שתאפשר את ההבנה וההבעה הנדרשות, בלי להעמיס על המשתמש בה כללי דקדוק מסובכים, כמו: צורות יוצאות מן הכלל, נטיות מיוחדות וכדומה. האספרנטו היא אמנם שפה קלה מאוד ללמידה. אפשר ללמוד שלושה גורמים עיקריים לכך: 25

א. ההיגוי קל והכתב פונטי (כל מילה נכתבת כפי שהיא נהגית).

ב. הדקדוק פשוט ותמציתי, ומורכב משישה-עשר חוקים, בלי צורות יוצאות מן הכלל.

ג. אוצר המילים קטן בהרבה מזה של שפות טבעיות (כ-100,000 מילים באספרנטו לעומת כ-200,000 מילים באנגלית). המילים נגזרות ברובן מן השפות הלטיניות, וגם האי"ב בעיקרו לטיני. 30

מדוע לא התגשם חזונו של זמנהוף? אף כי האספרנטו מדוברת בפי מאות אלפי אנשים ברחבי העולם, ומקיימים באמצעותה קשרי תרבות וקשרים בין-לאומיים הדוקים, לא הושגה מטרתו של זמנהוף, יוצר השפה; אין היא משמשת שפת תקשורת עיקרית בין אנשים מחלקי עולם שונים ובין בני לאומים שונים בתחומי המסחר, התיירות, המדע או התקשורת.

* ד"ר עמרי ונדל, אסטרופיזיקאי באוניברסיטה העברית, הוא יו"ר האגודה לאספרנטו בישראל וחבר באקדמיה הבין-לאומית לשפת האספרנטו.

- 35 במידה הולכת וגדלה ממלאת את התפקיד הזה השפה האנגלית. בדומה לשפות שמילאו תפקיד זה בעבר (הלטינית, ובמידת מה הצרפתית והגרמנית), גם לאנגלית חסרונות רבים: היא קשה יחסית ללימוד ולהיגוי, היא איננה ניטרלית, ובגושים לשוניים גדולים, כגון בגוש הספרדי והצרפתי, בסין וביפן, בחבר העמים ובמזרח אירופה – אין היא מדוברת כלל או מדוברת במידה מצומצמת.
- 40 בשל שילוב של תנאים פוליטיים-היסטוריים (התפשטות האימפריה הבריטית) וכלכליים (העוצמה הכלכלית של ארצות-הברית), משמשת האנגלית, למרות חסרונותיה, שפת תקשורת בין-לאומית. תנועת האספרנטו, שזכתה לשגשוג בתקופה שבין מלחמות-העולם, הושמדה כמעט לחלוטין על ידי המשטרים הנאצי והסטליניסטי.
- 45 נשאלת השאלה אם שפת האספרנטו, על כל יתרונותיה, תיוותר רעיון יפה שלא התגשם. לדעתי, כל עוד תינתן עדיפות לשפה לאומית אחת (האנגלית), תישאר האספרנטו נחלתו של ציבור משתמשים קטן יחסית, אם גם איכותי. מצב זה עשוי להשתנות אם ישתנה מערך הכוחות הבין-לאומי – הכלכלי, המדיני או הדמוגרפי – וייווצר איזון רב יותר בין השפות הגדולות. אז יגדל ויוכר הצורך בשפת תקשורת אחת – שפה ניטרלית וקלה. אספרנטו, השפה היחידה בעלת הנתונים האלה, והיחידה שהיא גם שפה חיה ומדוברת למעשה, תהיה
- 50 המועמדת הטבעית לתפקיד זה.

פרק א – הבנה והבעה (50 נקודות)

בפרק זה עליך לענות על שמונה שאלות: על שש השאלות 1-6, על אחת מהשאלות 7 או 8 ועל שאלה 9.

ענה על השאלות 1-6.

1. א. מהי שפה בין-לאומית לפי המאמר? (2 נקודות)
ב. מדוע יש צורך בשפה בין-לאומית? (2 נקודות)
ג. מה הן התכונות הדרושות לשפה בין-לאומית, לדעת הכותב? (2 נקודות)
2. השווה בין שפת האספרנטו לבין השפה האנגלית לפי ארבעה תבחינים: כללי דקדוק, היגוי וכתב, אוצר מילים.
א. ערוך את דבריך בטבלת השוואה. (6 נקודות)
ב. מהי המסקנה העולה מן ההשוואה? (3 נקודות)
3. בשורות 42-43 כתוב: "תנועת האספרנטו, שזכתה לשגשוג בתקופה שבין מלחמות-העולם, הושמדה כמעט לחלוטין על ידי המשטרים הנאצי והסטליניסטי".
איזו טענה ביקש הכותב לבסס באמצעות העובדה המוצגת בשורות הנ"ל? (4 נקודות)

/המשך בעמוד 4/

4. על פי המאמר, במה דומות האנגלית, הלטינית הצרפתית והגרמנית?

העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (4 נקודות)

- (1) שלושתן שפות ניטרליות וקלות.
- (2) שלושתן זכו לשגשוג בין מלחמות העולם.
- (3) שלושתן הושמדו כמעט לחלוטין על ידי המשטר.
- (4) שלושתן שימשו לתקשורת בין-לאומית.

5. במאמר ניכרת מעורבותו של הכותב.

כתוב שני נימוקים להוכחת טענה זו, ובסס דבריך באמצעות שתי דוגמאות מן המאמר.

(4 נקודות)

6. א. מהי התחזית של הכותב לגבי עתידה של שפת האספרנטו? (3 נקודות)

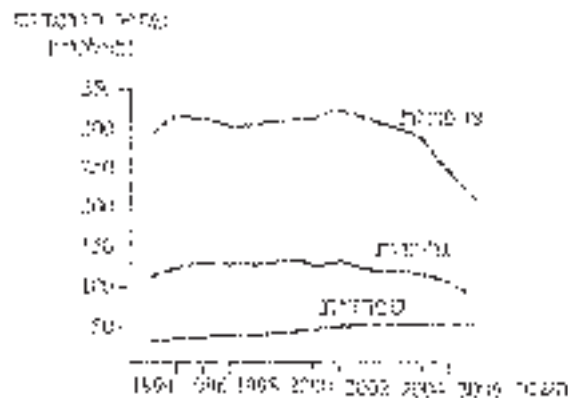
ב. מהי התחזית שלך לגבי נושא זה? נמק את דבריך. (3 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 7 או 8.

7. עיין בתרשים שלפניך, וענה על שני הסעיפים א-ב שאחריו.

מספר בני ה-14 הלומדים שפה זרה בבתי הספר התיכוניים בבריטניה

(מתוך כתב העת Economist, דצמבר 2006)

א. כיצד קשורים הנתונים בתרשים לכתוב במאמר? העתק מן המאמר משפט לביסוס

תשובתך. (2 נקודות)

ב. כתוב פסקה קצרה ורצופה (לא בנקודות) על שתי שפות שתבחר מן התרשים.

בכתיבתך **השווה** בין השפות שבחרת מבחינת מספר הלומדים אותן בשנת 1994 לעומת מספר הלומדים אותן בשנת 2006, והצג מסקנה שאפשר להסיק מן הנתונים.

(3 נקודות)

/המשך בעמוד 5/

8. לדעת בלשנים, שפה שהופכת להיות שפה בין-לאומית איננה "יפה" או "נכונה" יותר משאר השפות, אלא היא שפתם של בעלי היוקרה החברתית או הכוח הכלכלי, ומשום כך היא השתלטה על השאר.
- א. **שער** מה הייתה יכולה להיות דעתו של כותב המאמר על טענה זו. (2 נקודות)
- ב. **הבע** את דעתך ו**נמק** אותה. הדגם. (3 נקודות)

ענה על שאלה 9.

9. מטלת סיכום (12 נקודות)
- כתוב סיכום על פי המאמר בהיקף של כ-10 שורות.
- בסיכומך עמוד על תכונותיה של האספרנטו ועל סיכוייה להפוך לשפת התקשורת הבין-לאומית.

ג. לפניך ארבעה צירופים:

(1) שפת האספרנטו

(2) שפות רשמיות

(3) מס שפתיים

(4) שפת הנחל

עייני בערך **שפה** במילון רב-מילים, וציין מהי ההגדרה המתאימה למשמעות של המילה **שפה** בכל אחד מארבעת הביטויים. (4 נקודות)

ד. עייני בערך **שפה** בשני המילונים, והשווה ביניהם על פי שני היבטים: הפרטים הדקדוקיים והמקור שממנו נלקחו הדוגמאות. (4 נקודות)

11. לפניך זוג צירופים: "שפה דבורה" – "שפה כתובה", ואחריו חמישה זוגות מילים. מבין חמשת זוגות המילים, העתק למחברתך את הזוגות שהיחס בין המילים בהם הוא כמו היחס בין הצירופים: שפה דבורה – שפה כתובה.

• פשטות – צמצום

• יתרונות – חסרונות

• שפה רשמית – שפה בין-לאומית

• בין-לאומי – גלובלי

• טבעי – מלאכותי

(2 נקודות)

12. "אוצר המילים קטן בהרבה..." (שורה 28).

א. לאיזה שדה סמנטי שייך הצירוף "אוצר מילים"? (נקודה אחת)

ב. העתק מן הטקסט שלושה צירופי מילים או מילים השייכים לשדה סמנטי זה. (2 נקודות)

13. "... תישאר האספרנטו נחלתו של **ציבור משתמשים קטן**" (שורות 45-46).

מהי משמעות הביטוי "נחלתו של ציבור משתמשים קטן" בהקשר זה? העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (2 נקודות)

(1) האספרנטו תהיה ביתו של ציבור משתמשים קטן.

(2) האספרנטו תהיה שייכת לציבור משתמשים קטן.

(3) האספרנטו תלווה ציבור משתמשים קטן.

(4) האספרנטו תוריש נחלה לציבור משתמשים קטן.

14. שפה ניטרלית וקלה (שורה 48).

- מהי משמעות הצירוף "שפה ניטרלית" לפי המאמר?
העתק למחברתך את התשובה הנכונה. (2 נקודות)
- (1) שפה טבעית.
 - (2) שפה סוביקטיבית.
 - (3) שפה שאין בה ביטויים רגשיים.
 - (4) שפה שאינה שייכת ללאום מסוים.

שם המספר (5 נקודות)

15. לפניך שלושה משפטים. בכל אחד מהם שם המספר כתוב פעמיים. פעם אחת בהגייה תקינה, ופעם אחת בהגייה משובשת.
בחר בצורה הנכונה של כל אחד משמות המספר, והעתק אותה למחברתך (כולל הניקוד). (3 נקודות)
- (1) האספרנטו הומצאה על ידי לודויג זמנהוף בשנת אָלֶף שְׁמוֹנֶה מאות שמונים ושבע / אָלֶף שְׁמוֹנֶה מאות שמונים ושבע.
 - (2) המאמר התפרסם בגיליון שְׁבַע / שְׁבַעַה בכתב העת "כמעט 2000".
 - (3) לפי הכתוב במאמר מספר המילים באנגלית גדול פי שְׁנַיִם / שְׁתַּיִם ממספר המילים באספרנטו.

16. לפניך משפט ובו מספר מודגש. כתוב את המספר במילים. (2 נקודות)
- המאמר התפרסם לפני כ-13 שנים.

פרק ג – תחביר ומערכת הצורות (24 נקודות)

בפרק זה שמונה שאלות: ארבע מתחום התחביר (17-20) וארבע מתחום מערכת הצורות (21-24).
ענה על ארבע שאלות בלבד. תוכל לבחור אותן מתחום התחביר אן מתחום מערכת הצורות אן.
משני התחומים, כרצונך (לכל שאלה – 6 נקודות).

תחביר

17. לפניך שלושה משפטים III-I.

- I. **בשל שילוב של תנאים פוליטיים-היסטוריים משמשת האנגלית שפת תקשורת בין-לאומית.**
 - II. **האספרנטו אינה משמשת כשפת תקשורת עיקרית בין אנשים מחלקי עולם שונים כי האנגלית התפשטה ברוב המקומות בעולם.**
 - III. **התרגומים לשפות הרשמיות בעולם עולים כסף רב, לכן נדרשת שפה בין-לאומית מתוכננת.**
- א. **העתק למחברתך את מספרי המשפטים III-I, וליד כל מספר ציין את סוגו התחבירי של המשפט: פשוט, מורכב, איחוי (מחובר).**
- ב. **בשלושת המשפטים III-I יש אותו קשר לוגי.**
(1) מהו הקשר הלוגי?
(2) העתק מכל משפט את המילה המציינת את הקשר הלוגי הזה.
- ג. לפניך משפט.
- אף כי האספרנטו מדוברת בפי מאות אלפי אנשים ברחבי העולם, היא אינה משמשת שפת תקשורת עיקרית בין אנשים מחלקי עולם שונים.**
- ציין את הסוג התחבירי של המשפט, וכתוב מהו הקשר הלוגי במשפט זה.

18. א. לפניך שלוש דרכים לניתוח תחבירי של משפט, אך רק אחת מהן נכונה.

העתק למחברתך את הדרך הנכונה לניתוח המשפט.

משלים פועל	נושא	נושא
משלים שם (לוואי) לשפות בין-לאומיות.	הצעות רבות	עלו
		במשך השנים

I.

נושא	משלים פועל	נושא
משלים שם (לוואי) לשפות בין-לאומיות.	הצעות רבות	עלו
		במשך השנים

II.

משלים פועל	נושא	נושא	משלים פועל
לשפות בין-לאומיות.	הצעות רבות	עלו	במשך השנים

III.

ב. לפניך משפט:

תנועת האספרנטו שזכתה לשגשוג בתקופה שבין מלחמת העולם, הושמדה כמעט

לחלוטין על ידי המשטר הנאצי.

(1) העתק למחברתך את המשפט, וציין את סוגו התחבירי: פשוט, מורכב, איחוי (מחובר).

(2) אם המשפט מורכב – **תחם** את הפסוקית.

אם המשפט מאוחד – **תחם** את האיברים.

(3) ציין את התפקיד התחבירי של כל אחת מן המילים המודגשות בקו במשפט.

את התפקידים בחר רק מן הרשימה שלפניך:

נושא, נושא, משלים שם (לוואי), משלים פועל.

- 19. א.** לפניך משפטים מן המאמר, שבהם מודגשות מילים.
העתק למחברתך את המספרים (1)-(4), וליד כל מספר ציין את התפקיד התחבירי של המילה המודגשת.
- (1) זמנהוף יצר את **שפת** האספרנטו.
(2) התרגומים **לשפות** הרשמיות עולים כסף רב.
(3) בשנת 1887 הומצאה **שפה** מלאכותית לתקשורת בין-לאומית.
(4) האספרנטו משלבת פשטות עם גמישות לשונית שאינה נופלת מגמישותן של **השפות** הטבעיות.
- ב.** לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם המילה "רק" נמצאת במקום אחר במשפט.
- קיים חשש שהאספרנטו תיוותר **רק** רעיון יפה שלא הוגשם.
— קיים חשש **שרק** האספרנטו תיוותר רעיון יפה שלא הוגשם.
- הסבר את ההבדל במשמעות בין שני המשפטים, הנובע משינוי מקומה של המילה "רק".
- 20. א.** לפניך צירופים שונים מן המאמר. מיין אותם לשני סוגים:
צירוף סמיכות, צירוף של שם ותוארו.
שפות רשמיות; קשרי תרבות; תנאים פוליטיים; גמישות לשונית; אוצר מילים; שפה ניטרלית; עושר הבעה; מאות שנים.
- ב.** לפניך שלושה צירופי סמיכות.
- **שפת אָמו**
— **שפת האם**
— **שפת ישראל**
- כתוב כיצד נוצר היידוע בכל אחד מן הצירופים האלה.
- ג.** לפניך שני צירופים.
- **מלחמות עולם**
— **כללים זקדוקים**
- המר את הצירוף שהוא שם ותוארו לצירוף סמיכות, ואת צירוף הסמיכות המר לצירוף של שם ותוארו.

מערכת הצורות

21. לפניך טבלה.

המילה	השורש	מילים נוספות
(1) תִּכְנֹן		יִתְכּוּ, מִתְכַּנֵּן, מִתְכַּנֵּן
(2) הִתְקַשֵּׁר		מִתְקַשֵּׁר, תִּקְשְׁרֶת, מִתְקַשֵּׁר
(3) הִבְעֵה		נוֹבְעִים, בְּעוֹתִים, בְּעָה
(4) תִּפְקֵד		מְקַפֵּד, פִּקֵּד, תִּפְקֵד
(5) שִׁגְשֹׁג		הִשָּׁג, לְשִׁגְשֹׁג, מְשִׁיגוֹת
(6) מָכַר		מִתְנַכֵּר, מְכוֹר, מְכִירָה

העתק למחברתך את שש המילים מהעמודה הימנית.

ליד כל מילה שהעתקת:

א. ציין את השורש שלה.

ב. העתק מהעמודה השמאלית ("מילים נוספות") מילה אחת שהיא מאותו שורש של המילה שהעתקת.

22. א. לפניך שישה שמות פעולה.

הִסְדֵּר, תִּרְגֹּם, הִצָּעָה, דְּבֹר, לְמִידָה, בִּטְלָה

מיין את שמות הפעולה לקבוצות לפי הבניינים שמהם נגזרו שמות אלה, וציין את הבניין של כל קבוצה.

ב. לפניך ארבעה פעלים.

תִּצְמָצַם, תִּשָּׁג, תִּכְנֹן, תִּשְׁלַב

(1) איזה מבין הפעלים יוצא דופן מבחינת הבניין?

(2) מהו הבניין המשותף לשלושת הפעלים האחרים?

- 23. א.** לפניך שני משפטים, ובכל משפט מודגשת המילה **מְדַבֵּרֶת**.
- (1) האספרנטו **מְדַבֵּרֶת** בפי אלפי אנשים ברחבי העולם.
- (2) שפה **מְדַבֵּרֶת** שונה משפה כתובה.
- העתק למחברתך את המספרים (1)-(2), ליד כל מספר העתק את המילה המודגשת, וכתוב אם היא משמשת כשם תואר, כשם עצם או כפועל בהווה.
- ב.** לפניך שני משפטים שבהם מודגשת המילה **טְבֵּעִי**.
- (1) אני אדם רגיש לפי **טְבֵּעִי**.
- (2) אני שותה רק משקה **טְבֵּעִי**.
- כתוב באיזה משפט יש למילה **טְבֵּעִי** צורן גזירה, ובאיזה משפט יש לה צורן נטייה.

- 24.** לפניך שישה שמות.
- תְּיָרוֹת, הֶגְיוֹנִית, הַתְּפִתְחוֹת, מְדִינָי, גְּמִישוֹת, טְבֵּעִית
- א.** איזה שם יוצא דופן מבחינת דרך התצורה?
- ב.** בחר בשם אחד מבין השמות האחרים, פרט את דרך התצורה שלו.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך